

Богиня-мати – головне жіноче божество в більшості міфологій, архетип повноти втілення жіночого начала, персоніфіковане обоження материнства, родючості, творіння і народження, початок усього живого, вияв творчих сил природи. Поклоніння Матері як верховному божеству сягає епохи палеоліту і обумовлене сприйняттям жінки як основи продовження роду і існування племені. Археологія свідчить про поширення культу Матері практично по всій Євразії, де періодично знаходять жіночі фігурки з каменю, кістки чи глини (т. зв. палеолітичні «Венери»). Спільними рисами цих фігурок є виражені статеві ознаки: великі груди, стегна і живіт, при цьому голова і руки не виражені або відсутні. До цього ж періоду сягають і монументальні скульптури, т. зв. кам'яні (скіфські) баби українського степу. В епоху неоліту при переході до посівного землеробства доєднується символіка Матері-годувальниці, мудрої Діви, яка дає життя священному Синові. Для цього періоду характерними є зображення жінки з дитиною на руках, або жінки у процесі дітонародження. У більш пізній епохи до образу жінки дітородного періоду додається символіка юної діви (чистота і невинність) і старої баби (праматір). Вважається, що традиція поклоніння Богині-матері вплинула на формування культу Шехіни у кабалістів та Богородиці (Мадонни) у християнстві (зокрема, знаходять паралелі з єгипетською Ісідою). Біблійне ім'я першої жінки Єви (давньоєвр. Хава) перекладається як «подательниця життя», праматір усіх людей. Існує думка, що жіночу іпостась біблійного Бога можна побачити і в досить абстрактному понятті Софії (Премудрості).

Головна функція Богині-матері – творча, яка реалізується у кількох аспектах. Найбільш архаїчні уявлення про Богиню-матір пов'язані з початковою божественною парою, прабатьками Всесвіту (давньоіндійські Д'яус і Прітхіві, загальносемітські Ілу і Асірат, Кукумац і Тепеу у майя, кетські Єсь і Хоседем, полінезійські Рангі і Папа тощо). У цій якості Богиня-мати, як правило, асоціюється з землею (Мати-земля) і трактується як космогонічне, вічно плодотворне джерело всього суцього. Богиня-мати, як правило, бере участь у створенні різного ґатибу істот: богів, демонів, людей, тварин тощо. Є також випадки Небесної Матері (єгипетські богині Нут і Хатхор при батьківському земному началу Геба і Осіріса). У більш пізніх уявленнях образ Богині-Матері, на відміну від Матері-землі, завжди індивідуалізований, наділений яскраво вираженим характером, вона, як правило, молода і сексуально зваблива. Є покровителькою не тільки родючості землі, тварин і людей, і пов'язаної з цим сексуальної активності, а також любові, шлюбу, сім'ї і домашнього вогнища: шумерсько-акадські Нінхурсаг, Намму, Інанна-Іштар; єгипетські Ісіда, Нут, Маат; індуїстські Адіті, Деві, Матрі, Шакті; давньокитайська Гуаньїнь; давньогрецькі Гея, Кора, Гера, Деметра, Афродіта; давньоримські Церера, Кібела, Атаргатіс, Венера; індіанські Сейба у майя, Атлатонін у ацтеків; японська Аматерасу, слов'янські Мокош, Лада, Рожаниці і под. Простежується зв'язок Богині-матері і з водою: Афродіта, Мокош, скіфська Апі, Йемайя в міфології йоруба. Найбільш яскраво образ Богині-матері представлений в індуїзмі, де вона – втілення вищої космічної енергії (шакті): Парваті, Дурга, Лакшмі. З іншого боку співвідноситься з богом, котрий вмирає і воскресає: Ісіда і Осіріс, Інанна і Думузі (Іштар і Таммуз), Кібела і Атис; інколи сама втілює зміну пір року в результаті ритуальної смерті і відходу

в підземний світ (давньогрецька Деметра). Ритуали, пов'язані з культом богині-матері, часто супроводжувались оргаїстичними ритуалами, що маніфестували сексуальну свободу. У розвинених цивілізаціях часто опікується культурою, зокрема містами (Іштар, Кібела, Деметра, Афіна), поетами, музикантами, цілительством, в тому числі від жіночого безпліддя (кельтська Бригід, римська Бона Деа), а також езотеричними знаннями як символ вічного відродження і безсмертя (Ісіда, Інанна), виступає миротворицею (скандинавська Фрігга).

В міфології образ Богині-матері є амбівалентним: головно життєдайній творчій функції протиставляється також функція руйнації і смерті, вона може виступати вбивцею всього нею народженого, богинею підземного світу з хтонічними істотами, темного чаклунства, війни (індуїстська Калі, давньосемітська Ліліт, фракійська Геката, фрігійська Кібела, давньогрецькі Рея, Кірка, давньоіталійська Теллус, римська Церера, давньоскандинавська Фрейя), що символізує вічну трансформацію. Така полярність функцій Богині-матері є відбиттям космологічної опозиції «космос-хаос». Деструктивна іпостась Богині-матері визначається тим, що жіноче начало асоціюється з пасивним станом (статичним поняттям «інь» у китайській традиції, яке при взаємодії з чоловічим активним началом «ян» забезпечують гармонізацію всесвіту). І якщо традиційно Небесний Батько співвідноситься з сонцем, то Богиня-Мати – часто з місяцем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gange F. Avant les dieux, la mère universelle. Monaco, Paris : Alphée, 2006. 442 p.
2. Gimbutas M., Campbell J. Le langage de la déesse. Paris: Des Femmes, 2005. 419 p.
3. Meyer P. Mystère et beauté, la Grande Déesse : symboles, témoignages, vestiges d'une civilisation oubliée. Orschwihr : Novit, 2007. 280 p.
4. Monaghan P. Encyclopedia of Goddesses and Heroines. San Francisco: New World Library, 2014. 448 p.
5. Shahrukh H. La Grande Déesse-Mère. Paris : Evergreen, 2001.
6. Wesler K.W. An Archaeology of Religion. Lanham : University Press of America, 2012. 346 p.
7. Zaidman L.B, Caiozzo A. Femmes médiatrices et ambivalentes. Mythes et imaginaires. Paris : A. Colin, 2012. 417 p.

ДОДАТКОВО

Символіка Богині-матері надзвичайно різноманітна: астральні символи (Місяць у зростанні, Венера, корона зірок, Велика Ведмедиця і символіка числа сім), геометричні фігури (ромб, концентричні кола), вода у її численних аспектах (моря, ріки, озера, джерела, фонтани, криниці), та все, що пов'язане з водою (мушлі, риби, перли, дельфіни), різноманітні сховища і місця притулку (печери, храми, будинки, могильні пагорби, міста), вмістилища поживи (материнські груди, жбани, чаші, ріг достатку), птахи (голубки, лебеді,

ластівки), рослини (лотос, троянда, лілія, мохи, кедри, або атрибути будівель, як от колони, що символізують поєднання каменю і стовбура дерева), тварини, призначені до спожитку (корови, кози, лані). В аспекті дівочої чистості її символом є єдиноріг, а в її темному аспекті ототожнюється зі змією (коброю), левицею.